

ВРЕГУЛЮВАННЯ НАЯВНИХ ПРОБЛЕМ НА ЗЕМЛЯХ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ТА ІНШОГО ПРИРОДНО-ОХОРОННОГО ПРИЗНАЧЕННЯ — СТАРТ ІНВАРІАНТНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

О.І. Ковалів

*доктор економічних наук, головний науковий співробітник
Інститут агроєкології і природокористування НААН (м. Київ, Україна)
e-mail: okovaliv@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4908-7963>*

Розкрито авторські аргументи як причинно-наслідкові зв'язки порушення конституційного права власності Українського народу на землю та її природні ресурси як на природні об'єкти, що лежать у площині антиконституційного гібридного законотворення. Акцентовано увагу на недієвості норм прийнятого законодавства щодо засад державної екологічної політики України на певні періоди. Метою статті є узагальнення нових знань щодо конституційно вмотивованого врегулювання наявних проблем на землях природно-заповідного та іншого природно-охоронного призначення з позиції національних інтересів, що є початковою (стартовою) вимогою формування сталого інваріантного розвитку України. З'ясовано, що джерелом формування нинішнього проблемного стану в Україні є рабське прорадянське мислення та різношерсте політиканство, а головне — невігластво на цій же основі, яке залишається в органах державної влади (законодавчої, виконавчої і судової) та місцевого самоврядування. Узагальнено науково обґрунтовані напрацювання як нові знання функціонування когнітивної земельної економіки, здобуті автором у час остаточного звільнення української нації від “рашизму” в смертоносній війні із зовнішнім ворогом, які стосуються потреб конституційно вмотивованого врегулювання наявних проблем земельних відносин і природокористування в Україні — на “внутрішньому фронті”. Обґрунтовано конституційно вмотивований алгоритм безболісного виправлення нинішнього стану природокористування, у тому числі щодо земель природно-заповідного і природоохоронного значення, що базується на законах природи та суспільства як інваріантний шлях врегулювання наявних проблем у процесі “Нової парадигми звернення земельної реформи в Україні”.

Ключові слова: конституційне право, земельні відносини, природні ресурси, об'єкти природокористування, звернення земельної реформи.

ВСТУП

Пройдений майже трирічний шлях героїчної боротьби українців за гідне життя на власній Богом даній землі із зовнішнім віроломним ворогом рф однозначно вказує на те, що Україна потребує переможного врегулювання також на “внутрішньому фронті” численних наявних проблем формування, становлення та розвитку правової соціально орієнтованої інноваційної системи управління, моніторингу й контролю, пов'язаних із природокористуванням та охороною навколишнього природного середовища як новітньої системи інваріантного гідного державотворення в третьому тисячолітті.

Тому, “усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та майбутніми поколіннями”, як це декларується в преамбулі Конституції України, керуючись загальнолюдськими принципами і правами, а також засадами (імперативами) чинних норм Основного закону держави [1],

особливо першого розділу, нами доведено, що безболісний інваріантний шлях виходу з такого існуючого стану можливий лише за умов запропонованого нами звернення земельної реформи в Україні як нової парадигми [2].

Системний аналіз причинно-наслідкових зв'язків і різноманітних впливів як антиукраїнських інтересів у процесі “реформування” земельних відносин і природокористування в Україні, зокрема щодо земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення, із самого початку “перебудови” срсп (1985 р.), особливо після проголошення незалежності України (1991 р.), вказує на прорадянську тяглість знань наукової та педагогічної “еліти”, а відтак і їхніх учнів, які працюють в усіх нішах органів державної влади та місцевого самоврядування, особливо пов'язаних із природокористуванням та відповідною господарською діяльністю. На жаль, на такій основі проявляються не лише відомчо-монополні й ко-

румповані схеми, що просякли бюрократичним “чиновництвом”, але і прямі негативні впливи на стан екосистем і самих природних ресурсів як природних об’єктів, завдаючи непоправної шкоди єдиному повноправному власнику їх (ресурсів) — Українському народу [3]. Тепер до наявних проблем такого стану додалися ще й руйнівні воєнні дії і їхні наслідки, завдані рф у Криму, на Сході та на Півдні України.

При цьому декларовані владою “наміри” раціонального використання і охорони землі та її природних ресурсів як природних об’єктів у нинішньому просторі “державного” й “місцевого” регулювання вже сформованих об’єктів “природно-заповідного фонду України” залишаються малодієвими й такими, що потребують докорінного загальнонаціонального вдосконалення.

Тому важливим для всіх нас залишалося проведення поглибленого аналізу та оцінки стану, а також адекватного пошуку шляхів виправлення скоєного в процесі формування алгоритму інноваційно-правового та природоохоронного прогресу подальшого розвитку Нової України (“МРПІ”) через очищення та бажану трансформацію (реформування) не лише надуманої радянської (проімперської) системи “керування”, але й спотвореної наявної “української дійсності”. Водночас потребують явного введення в чинне конституційне поле України існуючі “аграрні земельні відносини”, які затьмарили всі інші категорії землі під виглядом “земельної реформи”, а також стан природокористування, оскільки аграрні “земельні реформатори” ґрунтувалися на надуманій ще в доконституційний період (1992 р.) “колективній формі власності на землю” [4].

На жаль, у такому середовищі відбуваються різноманітні, на перший погляд, правдиві та начебто новітні “твердження” і “пошуки” подальшого “розвитку” нашої держави, буцімто з орієнтиром на Європу. Як не дивно, але намагання таким чином натягнути “європейську сорочку” на нашу дійсність, зокрема на наявний в Україні експортно-орієнтований аграрний сектор і знекровлені сільські території, є неадекватним і нереальним.

Подібна ситуація відбувається з “пошуком” шляхів у кабінетах органів влади щодо врегулювання відносин природокористування, у тому числі стосовно об’єктів природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, як начебто внормованих за “європейськими стандартами”.

Доречно зауважити, що, незважаючи на прийняті закони та створену відповідну систему управління і контролю функціонування такого фонду в Україні, сама Верховна Рада України,

затверджуючи “Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року”, оцінюючи наявні проблеми та сучасний стан довкілля в Україні, справедливо зазначає, що протягом тривалого часу економічний розвиток держави супроводжувався незбалансованою експлуатацією природних ресурсів і низькою пріоритетністю питань захисту довкілля, що унеможливило досягнення збалансованого (сталого) розвитку [5].

Водночас різноманітні актуальні оцінки, пропозиції та фундаментальні наукові напрацювання в цьому ракурсі як такі, що заслуговують на увагу, висвітлюються громадськими активістами й багатьма вченими на запланованих та неофіційних заходах. Скориставшись черговою нагодою, ми також взяли участь у логічно заявленій Всеукраїнській науково-практичній конференції “Об’єкти природно-заповідного фонду України: сучасний стан та шляхи забезпечення ефективної їх діяльності”, яку було заплановано на 27–28 червня 2024 р. в онлайн-форматі на базі Національного ботанічного саду імені М. М. Гришка НАН України — під егідою Міністерства освіти і науки України.

Співорганізаторами проведення цього заходу виступили також Національний природний парк “Мале Полісся”; кафедри ботаніки, дендрології та лісової селекції, ландшафтної архітектури та фітодіагностики ННІ лісового і садово-паркового господарства Національного університету біоресурсів і природокористування України; кафедра біології та методики її викладання Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка; кафедра екології та біологічної освіти Хмельницького національного університету; кафедра лісівництва ННІ лісового і садово-паркового господарства Національного лісотехнічного університету України та інші.

Вбачаючи поверховість у з’ясуванні першопричин виникнення проблем і можливого їх безболісного врегулювання, ми подали тези “Конституційно вмотивований алгоритм проявлення природних об’єктів заповідного фонду України — інваріантний шлях врегулювання існуючих проблем”, сподіваючись на те, що чіткому науково-практичному обґрунтуванню шляхів наявних проблем із врахуванням наших тверджень допоможе відкрита професійна розмова колег, можливо, у форматі цієї науково-практичної конференції, та формування та узагальнення на такій основі бажаних пропозицій і рекомендацій.

Метою дослідження є узагальнення основних науково обґрунтованих напрацювань як нових знань щодо конституційно вмотивованого врегулювання наявних проблем на землях

природно-заповідного та іншого природно-охоронного призначення з позиції національних інтересів, що є початковою (стартовою) вимогою формування сталого інваріантного розвитку України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Науково-теоретичні та науково-практичні дискусії щодо стану та потреб трансформації (реформування) суспільно-економічних відносин в Україні з орієнтиром на ЄС, особливо в земле- і природокористуванні, зокрема в аграрному секторі економіки та в секторах, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, тривають із самого початку перебудови срср (1985 р.) і дотепер. Доречно зазначити, що Українська республіка займала в союзі засадниче місце і вважалось: “Без України не може існувати росія, а значить — й самий срср”.

Особливістю є те, що територія України розташована в помірному кліматичному поясі, перехідному від морського до континентального типу, і охоплює різні природно-економічні зони. Вона характеризується великою кількістю природних багатств, зокрема значною наявністю родючих ґрунтів.

Порушення збалансованого рівня землекористування та посилення наступу на природні екосистеми агролісоландшафтів зумовили підвищення рівня екологічної безпеки й деградації ґрунтів. Тому організаційно-економічні заходи мають бути спрямовані на розв'язання питань формування в Україні нової парадигми звершення земельних відносин у контексті вимог конституційного права й сучасних євроінтеграційних процесів розвитку, а не просто обігу (купівлі-продажу) сільськогосподарських угідь [2; 6].

При цьому багато вчених, не припиняючи обговорення проблем і шляхів раціонального використання та охорони природних ресурсів, не звертають уваги на їхні першопричини. Однак ефективному сучасному захисту і відновленню екологічної рівноваги на позаміських територіях та забезпеченню самовідновлення екосистем справедливо надається перевага [7]. Важливе значення надається органічному виробництву в різнорівневих системах екологічного землеробства [8; 9].

З початком загарбницької збройної воєнної агресії РФ на значній території України науковці наполегливо досліджують вплив війни на стан екосистем, особливо на ґрунтовий покрив і водні джерела, обґрунтовують методики оцінювання завданих збитків і шляхів відновлення [10; 11; 12; 13] тощо.

При цьому залишається актуальним по всій території України завдання забезпечення збалансованого розвитку, оптимального функціонування, наукових досліджень природоохоронних територій, визначених у міжнародних договорах та угодах: Конвенція про охорону біотичного різноманіття (Ріо-де-Жанейро, 1992), Всеєвропейська стратегія збереження біотичного та ландшафтного різноманіття (Софія, 1995), Європейська ландшафтна конвенція (Флоренція, 2000), Конвенція про збереження мігруючих видів тварин (Бонн, 1979), Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979), Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів (Рамсар, 1971) тощо.

Із врахуванням цих та інших вимог, встановлено [14], що парадигма наукової роботи на природоохоронних територіях повинна бути спрямована на обґрунтування механізмів збереження і відтворення раритетної компоненти біосфери, збалансованого, гомеостазного розвитку екосистем. Науковий, навчальний та освітній напрями діяльності мають доповнювати один одного і отримувати максимальний синергетичний ефект. Водночас у всіх польових роботах при відбиранні зразків варто керуватися принципами біоетики, дотримуватись вимог чинного законодавства.

При цьому рекомендується такий системний алгоритм концепції оптимізації науководослідних робіт природно-заповідного фонду України:

- вдосконалення нормативно-правової та законодавчої бази;
- систематизація пріоритетних завдань;
- уніфікація методології досліджень;
- створення “Бази даних науково-дослідних робіт ПЗФ України”;
- міжвідомче і регіональне координування напрямів вивчення ПЗФ;
- підвищення вимог до наукової звітності;
- стимулювання підготовки наукових кадрів;
- державні програми, міжнародні проєкти наукової роботи.

Однозначно робиться висновок, що ситуацію із науковими дослідженнями в просторі об'єктів природно-заповідного фонду України необхідно покращувати, створювати належні умови для вчених, оптимізувати фінансування конкретних програм, розвивати науково-експериментальну інфраструктуру та низку інших заходів на високому сучасному рівні [14].

Водночас нами з'ясовано, що до цього часу майже немає наукових досліджень і відповідних публікацій, виконаних будь-ким із відомих нам

вчених-аграріїв, екологів та економістів, окрім автора, щодо розроблення науково обґрунтованих шляхів і механізмів, які б розкривали засади конституційних вимог дієвого забезпечення прав людини-громадянина України як повноцінного співзасновника держави й повноправного співвласника землі та її природних ресурсів — основного національного багатства, що де-юре перебуває під особливою охороною держави та є головним капіталом нації, в тому числі на землях природно-заповідного та іншого природно-охоронного призначення. Наші дослідження підтвердили й те, що науково-професійний дискурс в академічному середовищі щодо потреб і шляхів врегулювання існуючих земельних відносин і природокористування як загальнонаціональних інтересів на засадах “конституційного земельного прагматизму” набуває предметно-доказового статусу та більш переконливо вказує на об’єктивність і доцільність використання науково обґрунтованих і відкритих знань автором “вперше” науковою спільнотою та органами державної влади [15].

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Інформаційну базу дослідження становлять Конституція України, вітчизняні та міжнародні законодавчі й нормативно-правові акти у сфері суспільних відносин, економіки природокористування, державної екологічної політики, земельних відносин; матеріали і звіти Державної служби статистики України, Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, Державного земельного кадастру, НААН; наявні матеріали та висновки власних наукових досліджень і практичного досвіду.

У процесі виконання поставлених завдань використовували такі методи досліджень: монографічний (опрацювання наукових публікацій і власних публікацій, у тому числі на шпальтах загальнонаціональної преси для обговорення їх у громадському середовищі, нормативних документів, статистичних даних); абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формулювання висновків); аналізу та синтезу (обґрунтування методології системного дослідження) тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

В Україні найбільше освоєння земель в агропромисловому виробництві. Сільськогосподарські угіддя займають 42 млн гектарів, або 70% від загальної площі країни. З них майже 80 відсотків складають орні землі (рілля) і багаторічні насадження, 12% — пасовища, а 8% — сіножаті. Найвища частка орних земель (70–80%) — у лісостеповій зоні і степових районах.

До складу природно-заповідного фонду України входять 8246 територій та об’єктів загальною площею 3,98 мільйона гектарів (6,6% загальної площі країни) та 402,5 тисячі гектарів у межах акваторії Чорного моря. Вважається, що частка земель природно-заповідного фонду в Україні є недостатньою і залишається значно меншою, ніж у більшості держав-членів Європейського Союзу, де такі землі становлять у середньому 21 відсоток площі.

Незважаючи на те, що за роки незалежності площа природно-заповідного фонду в Україні збільшилася вдвічі, практика показує, що цього недостатньо для збереження рідкісних і зникаючих видів рослин та тварин. Замало також простору й самим середовищ їх існування. Яка ж причина?

Приймаючи “Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року”, затверджені Законом України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII, Верховна Рада України офіційно вказала на такі першопричини екологічних проблем:

- підпорядкованість екологічних пріоритетів економічній доцільності;
- неврахування наслідків для довкілля в законодавчих та нормативно-правових актах, зокрема у рішеннях Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади;
- переважання ресурсо- та енергоємних галузей у структурі економіки, що здебільшого мають негативний вплив на довкілля, який значно посилюється через нерегульованість законодавства при переході до ринкових умов господарювання;
- фізичне та моральне зношення основних фондів у всіх галузях національної економіки;
- неефективна система державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та регулювання використання природних ресурсів, зокрема неузгодженість дій центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, незадовільний стан системи державного моніторингу навколишнього природного середовища;
- низький рівень розуміння в суспільстві пріоритетів збереження довкілля та переваг збалансованого (сталого) розвитку, недосконалість системи екологічної освіти та просвіти;
- незадовільний рівень дотримання природоохоронного законодавства та екологічних прав і обов’язків громадян;
- незадовільний контроль за дотриманням природоохоронного законодавства та незабезпечення невідворотності відповідальності за його порушення;

- недостатнє фінансування з державного та місцевих бюджетів природоохоронних заходів, фінансування таких заходів за залишковим принципом.

Зазначалося, що впровадження в Україні екологічно безпечних, ресурсо- та енергозберігаючих технологій і розвиток відновлюваних джерел енергії, нематеріального природокористування відбуваються безсистемно і надто повільно. Також наголошувалося на наявності багатьох інших першопричин [5].

Ми своєю чергою акцентуємо увагу на головній причині того, що в цьому та й в інших законах і нормативно-правових актах органів державної влади залишено поза увагою фундаментальні вимоги прозорості, антибюрократичної, некорупційної та немонопольної системи народовладдя. Також відсутня імплементація засад однозначних імперативів декларованих земельних норм чинної Конституції України (ст. 13, 14), де зазначено: “Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є природними об’єктами права власності Українського народу” (скорочено — “земля та її природні ресурси”, а стисло — “земля”) і водночас є основним національним багатством, що де-юре перебуває під особливою охороною держави, а де-факто, на превеликий жаль, поки що НІ!

Зокрема, частина друга ст. 13 Конституції України чітко вимагає: “Кожний громадянин має право користуватися природними об’єктами права власності народу відповідно до закону”, якого, на жаль, немає ДОТЕПЕР.

Нами доведено, що, на відміну від конституційних “земельних норм” срср і рф, вказана конституційна земельна норма України декларує унікальний алгоритм: лише “користування” природними об’єктами (ч. 2, ст. 13 КЗ), а не “володіння” і не “розпорядження” ними. Тому конституційно відмежовується об’єктність і суб’єктність загальнонаціональних прав власності на “землю” від цивільних прав, про що детально обґрунтовано в численних наукових і науково-практичних статтях автора, а також публічно в загальнонаціональній пресі, особливо починаючи зі статті на шпальтах газети “Дзеркало тижня” [16].

Адже частина третя ст. 13 Конституції України однозначно вказує на те, що “Власність (Українського народу — автор) зобов’язує (всіх-всіх природо-користувачів і всі-всі ланки органів державної влади (законодавчої, виконавчої і судової) та органів місцевого самоврядування — автор). Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству”.

Для здійснення законного природокористування в правовому полі на конституційній основі гарантується громадянам, юридичним особам та державі набуття і реалізація права власності (ч. 2, ст. 14 КЗ) на відповідно сформовані земельні ділянки (межі природних об’єктів) для можливого “користування” природними об’єктами чужої власності в набутих межах. Такі земельні ділянки виступають об’єктами не лише цивільних прав, але й обов’язків, вимог (дотримання регламентів) і гарантій соціальної спрямованості економіки. Саме такі суб’єкти (приватна, комунальна і державна) права власності “на землю” (земельні ділянки) є рівними між собою і перед законом та не можуть конкурувати з правом власності Українського народу на “природні об’єкти”.

Доречно коротко повторити, що, на відміну від Конституції росії (ст. 9), яка декларує: “Земля та інші природні ресурси можуть перебувати у приватній, державній, муніципальній та інших формах власності”, в Конституції України (ст. 13 і 14) задекларовано два різних права власності на “землю”, а саме:

- на землю та її природні ресурси (надра, ґрунти, ліси, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси) як на природні об’єкти права власності Українського народу — основне національне багатство, що перебуває під особливою охороною держави, є головним природним (земельним) капіталом нації та не може будь-ким і за будь-яких умов відчужуватися;
- на земельні ділянки (межі) як на об’єкти цивільних прав (нерухомість), що перебувають у власності громадян, юридичних осіб чи держави (приватна, комунальна і державна) та є предметом і засобом визначення простору їхнього відповідального природокористування (господарування).

Таким чином, Основний Закон України однозначно визнає єдиним і абсолютним власником землі (ресурсів) як природних об’єктів Український народ (всіх громадян України), які не можуть перебувати в “державній” чи “комунальній” власності, а там паче в “приватній”, і не можуть бути апріорі предметом цивільних прав (купівлі-продажу), окрім “користування”.

Саме в такому чинному правовому просторі, на жаль, поки що де-юре, проявляється конституційно вмотивований алгоритм і механізми земельних відносин і природокористування, в тому числі стосовно територій та природних об’єктів заповідного фонду України (природні території та об’єкти: природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказ-

ники, пам'ятки природи, заповідні урочища, а також штучно створені об'єкти: ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва).

Тому з моменту прийняття Конституції України вимагалось лише уточнити демаркацію визнаних кордонів, провести повноцінну поіменну реєстрацію всіх громадян України, облікувати і взяти на повноцінний баланс власника (громадянина України) всі природні об'єкти (ресурси), забезпечуючи повноцінне функціонування Національного кадастру природних об'єктів, моніторинг і контроль. Для цього мала бути створена відповідна позавідомча Національна земельна установа (Національна земельна комора України) на кшталт Національного банку України [17].

На превеликий жаль, цих засадничих кроків, включно із прийняттям Закону України “Про користування природними об'єктами права власності Українського народу”, не було зроблено. Здійснювана так звана земельно-аграрна реформа в Україні ще в доконституційний період (30 січня 1992 року) [4] на базі штучного розчленування на три форми власності (державна, колективна і приватна) не введена в чинне конституційне поле до цього часу. Наслідки гібридної неімплементації конституційних земельних норм стають все відчутнішими, особливо в сільській місцевості, і негативно впливають на функціонування та охорону природних агроландшафтів, на стан родючості ґрунтів, на навколишнє природне середовище тощо.

При цьому згадана “еліта”, переважно серед “правників”, протиправно і надумано доводить, що начебто ці “однорядні” природні ресурси (об'єкти), фактично різні категорії “землі”, особливо “землі сільськогосподарського призначення”, належать до об'єктів цивільних прав і нібито можуть купуватися чи продаватися. Таким чином, виводячи їх із конституційного правового поля “власності”, самочинно розділяють деклароване абсолютне право власності суверена (народу) на три різні форми цивільних прав власності, а саме “державну”, “комунальну (колективну)” і “приватну”. У цьому ракурсі відбулося антиконституційне прийняття, без врахування права власності Українського народу на “землю та її природні ресурси”: Земельного, Лісового, Водного кодексів України і Кодексу України про надра як відомчо-регуляторних актів з управління й розпорядження чужими де-юре природними об'єктами (ресурсами) на землях відповідної категорії.

Водночас, всупереч вимогам Конституції України стосовно “землі” як природних об'єктів,

знахабіло продовжують застосовувати про-російські наративи “земля та інші природні ресурси”, перекреслюючи засадничі основи нашого державотворення: “унітарність, цілісність і недоторканність України” як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави.

Ця антиукраїнська “хвороба” не оминула й землі “природно-заповідного та іншого природоохоронного цільового призначення” як об'єктів права власності Українського народу, застосувавши норму “фонд”. Тому в Законі України “Про природно-заповідний фонд України” від 16 червня 1992 року № 2456-ХІІ (із змінами) в статті 4 “Форми власності на території та об'єкти природно-заповідного фонду”, хоч і правдиво згадується про те, що “території природних заповідників, заповідні зони біосферних заповідників, землі та інші природні ресурси, надані національним природним паркам, є також власністю “Українського народу”, проте настирливо застосовується розуміння норми “землі” як “агроресурсу”, і так само вказується, що “регіональні ландшафтні парки, зони — буферна, антропогенних ландшафтів, регульованого заповідного режиму біосферних заповідників, землі та інші природні ресурси, включені до складу, але не надані національним природним паркам, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва можуть перебувати як у власності Українського народу, так і в інших формах власності, передбачених законодавством України” (державна, комунальна і приватна — автор).

Таким підступним твердженням про начебто “є власністю народу”, не взявши “землю та її природні ресурси” як природні об'єкти (у межах всіх суб'єктів даного “фонду”) на позавідомчій баланс в загальнонаціональній земельній установі, а фактично підтвердивши антиконституційну державну, комунальну і приватну власність на природні об'єкти та переклавши повноваження на чиновницький апарат органів державної влади і місцевого самоврядування (в інших законах і кодексах — також), на практиці було створено неконституційні схеми “володіння”, “користування”, “розпорядження” та малодієвих “контролю” та “відповідальності” за стан природокористування. Слід наголосити, що в цьому законі його автори закономірно, навіть не наважились опиратись на чинні Декларацію про державний суверенітет України, яка діяла на той час (1992), і на Конституцію України після 28 червня 1996 року.

Наочним підтвердженням наслідків такої гібридної “законотворчої” діяльності є слу-

ханья в Комітеті Верховної Ради України на тему “Природно-заповідний фонд: проблеми та шляхи їх вирішення” і прийняте ним відповідне рішення. Зокрема, ще 10 квітня 2014 року наголошувалося, що: *“Значною проблемою розвитку природно-заповідної справи залишається неузгодженість законодавства — земельного, лісового, природоохоронного та законодавства про місцеве самоврядування — у частині врегулювання відносин у сфері заповідної справи, що потребує внесення відповідних змін та розробки нових законодавчих актів. Необхідно врегулювати суперечності між різними законодавчими актами, що стосуються природно-заповідного фонду (Лісовий та Земельний кодекси України, Закон України “Про природно-заповідний фонд України”, Закон України “Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності” тощо), законодавчо встановити пріоритетність заповідання природних територій над іншими видами користування”.*

Одним із найбільш негативних моментів у заходах щодо збереження довкілля стала ліквідація Державної служби заповідної справи. Функції цього урядового органу сьогодні лише частково передані значно меншому за чисельністю працівників департаменту Міністерства екології та природних ресурсів, а обласним державним адміністраціям не передано повноваження щодо управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду на регіональному рівні. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів від 13.03.2013 № 159 територіальні органи Мінприроди припинили виконання своїх повноважень і перебувають у процесі ліквідації. Водночас Законом “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні” відповідні зміни у Закон “Про природно-заповідний фонд України” не внесені. І відповідно не врегульовані питання, пов'язані з організацією, охороною і використанням територій та об'єктів природно-заповідного фонду, відтворення їх природних комплексів, управління на місцевому рівні у цій галузі” [18].

Враховуючи наведені аргументи і те, що розвиток природно-заповідного фонду України має стати одним із головних чинників політики держави, бо ж Закон України “Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року” від 21 грудня 2010 р. № 2818-VI закріплює за природно-заповідним фондом пріоритетність, Комітет прийняв відповідне рішення.

На жаль, мусимо констатувати факт продовження в Україні значного погіршення стану земель, також природно-заповідного, природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного та іншого значення, незважаючи на чергове прийняття Верховною Радою України аналогічного Закону України “Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року” [5]. На щастя, пошук шляхів з вирішення наявних проблем захисту національних інтересів продовжується.

Героїчно перемагаючи зовнішнього ворога, ми зобов'язані перемогти також внутрішніх ворогів людяності, правди, права, волі і добра, виконуючи історичну місію збереження та становлення сталої і сильної правової держави української нації на власній Богом даній ЗЕМЛІ, творячи у особистій подібності серед вільних народів світу оновлену квантову систему заможної життєдіяльності в чистому довіллі й безпечному геопросторі при здоровому репродуктивному дітонародженні (демографічне зростання української нації).

Керуючись відомими принципами “Немає землі — немає людей — немає держави!” і “В своїй хаті й своя правда, і сила, і воля!”, озброївшись багаторічним досвідом і здобути ми науково обґрунтованими новими знаннями “конституційного земельного прагматизму”, ми продовжуємо знищувати “кригу невігластва” та звільнювати простір “волі” і “правди” для проявлення відкритих нами “вперше” засад когнітивної земельної економіки (КЗЕ-законів), що діють за законами неживої і живої природи та суспільства в правовому полі чинних земельних норм Конституції України [1].

Запропонована нами система спрямована на досягнення та утвердження через практичну реалізацію також імперативної норми статті 3 Конституції України: “Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави”.

На цій основі обґрунтовано наукові засади безболісного врегулювання проблем земельних відносин і природокористування на користь людини як громадянина власної держави і співвласника всіх природних ресурсів як природних об'єктів, що згруповані в певні категорії “землі”, видавши наукову монографію “Звершення земельної реформи в Україні: нова парадигма” [2].

Надважливим є те, що центральним результатом, отримуваним унаслідок звершення пропонованої нової парадигми земельної реформи, є динамічно сформований у просторі та часі світовий рівень комфортної життєдіяльності людини-громадянина, її сім'ї, родини та громади, у процесі якої (життєдіяльності) забезпечується раціональне земле- і природокористування та збереження довкілля. Це є результируючим вектором сумарної дії параметрів моделі ієрархічної системи у формі створеної нами піраміди функціонування когнітивної земельної економіки, — так званої “Когнітивної Піраміди” Олександера Коваліва [19].

Для цього також, відповідно до когнітивного моделювання [20], в межах земельної економіки визначаються умови та параметри реформування всіх наявних державних інститутів із питань землі та її природних ресурсів, зокрема стосовно використання земель природно-заповідного та іншого природно-охоронного призначення.

Сподіваємося, що узагальнені нами науково обґрунтовані напрацювання як нові знання щодо потреби конституційно вмотивованого врегулювання наявних проблем на цій категорії земель як базового чинника звершення земельної реформи в процесі формування інваріантного розвитку України знайдуть розуміння та підтримку не лише серед науковців і практиків, але й відповідальних і гідних фахівців як громадян-державних службовців, хоча б у системі Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України.

ВИСНОВКИ

На основі аналізу та розкриття авторських аргументів щодо причинно-наслідкових зв'язків порушення конституційного права власності Українського народу на землю та її природні ресурси як на природні об'єкти з'ясовано, що в основі порушення таких прав лежить антиукраїнське гібридне законотворення. Не оминула ця “хвороба” й нормування процесу використання та охорони земель природно-заповідного та іншого природно-охоронного призначення.

На превеликий жаль, констатуючим фактом того, що багаторічним (понад тридцять років) джерелом формування нинішнього проблемного стану в Україні є рабське прорадянське мислення та різношерсте політиканство, а головне — невігластво на цій же основі, яке залишаєть-

ся в головах багатьох “авторитетних” вчених, науковців, педагогів, а відтак і їхніх учнів, зокрема й тих, що на державній службі в органах державної влади (законодавчої, виконавчої та судової) і на посадах в органах місцевого самоврядування. Як наслідок, продовжується, особливо в сферах, пов'язаних з експлуатацією землі та її природних ресурсів, власна корислива корупційна діяльність (свідомо чи ні), начебто “від імені Українського народу” і “для Українського народу”.

Науково обґрунтовані механізми можливого безболісного врегулювання наявних проблем у сфері земельних відносин і природокористування в Україні, в тому числі на землях природно-заповідного та іншого природно-охоронного призначення, вказують на однозначну як невідкладну потребу введення всіх наявних законів, пов'язаних з експлуатацією землі та її природних ресурсів, а також відповідних нормативно-правових актів в чинне конституційне поле України. Суттєво, щоб такий процес “Звершення земельної реформи в Україні: нова парадигма” відбувся в усьому геопросторі держави в межах визнаного (1991 р.) кордону України, не очікуючи закінчення війни.

Надважливим є те, що центральним результатом, отримуваним у процесі звершення пропонованої земельної реформи як нової парадигми, що базується на законах природи та суспільства (чинні норми першого розділу Основного Закону України), визначається динамічно сформований у просторі та часі світовий рівень комфортної життєдіяльності людини-громадянина, її сім'ї, родини та громади, в процесі якої (життєдіяльності) також забезпечується раціональне земле- і природокористування та збереження довкілля.

Науково обґрунтовані напрацювання як нові знання, що діють у просторі когнітивної земельної економіки, здобуті під час остаточного звільнення української нації від “рашизму” в смертоносній війні із зовнішнім ворогом, стосовно потреб конституційно вмотивованого врегулювання наявних проблем земельних відносин і природокористування в Україні з позиції національних інтересів (на “внутрішньому фронті”), стають невідкладною початковою (стартовою) вимогою формування засад сталого інваріантного повоєнного відновлення і розвитку Нової України, оскільки діє принцип: “Немає землі — немає людей — немає держави!”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.
2. Ковалів О.І. Звершення земельної реформи в Україні: нова парадигма: монографія. Київ: ДІА, 2016. 416 с.
3. Ковалів О.І. Головна неврегульована в Україні передумова погіршення якісного стану природних об'єктів. *Збалансоване природокористування*. 2020. № 4. С. 5–16

4. Про власність: Закон України № 697-ХІІ від 07 лютого 1991 року. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/697-12> (дата звернення: 05.09.2024).
5. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України № 2697-VIII від 28 лютого 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2697-19> (дата звернення: 05.09.2024).
6. Паляничко Н.І. Удосконалення еколого-економічного механізму впровадження ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні. *Вісник аграрної науки*. 2017. № 3. С. 73–78. DOI: <https://doi.org/10.31073/agroviznyk201703>
7. Захист і відновлення екологічної рівноваги та забезпечення самовідновлення екосистем: кол. моногр. / за ред. Т.О. Чайки. Полтава: ПП Астрада, 2023. 308 с.
8. Таргоня В.С., Новохацький М.Л. Біологізовані сівозміни органічних виробництв в різнорівневих системах екологічного землеробства. Органічне виробництво і продовольча безпека: матеріали VII міжн. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 23–24 трав. 2019 р.). С. 5–8.
9. Виробництво органічної продукції рослинництва в межах сільських сельбшних територій: метод. реком. / за ред. В.Ф. Камінського. Вінниця: ТОВ “ТВОРИ”, 2018. 166 с.
10. Балюк С.А., Кучер А.В., Солоха М.О., Соловей В.Б. Оцінювання впливу збройної агресії РФ на ґрунтовий покрив України. *Український географічний журнал*. 2024. № 1. С. 7–18. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2024.01.007>.
11. Кучер А. Методика оцінювання збитків, завданих збройною агресією земельному фонду та ґрунтам: проблеми та напрями вдосконалення. *Journal of Innovations and Sustainability*. 2022. Вип. 6. № 2. Р. 10. DOI: <https://doi.org/10.51599/is.2022.06.02.10>.
12. Балюк С.А., Кучер А.В., Солоха М.О. та ін. Вплив збройної агресії та воєнних дій на сучасний стан ґрунтового покриву, оцінка шкоди та збитків, заходи з відновлення: наукова доповідь. Харків: ФОП Бровін О.В., 2022. 102 с.
13. Дмитренко О.В., Дем'янюк О.С., Погоріла Л.П. та ін. Екотоксикологічна оцінка дерново-підзолистого ґрунту за впливу бойових дій. *Агроекологічний журнал*. 2023. № 4. С. 89–96. DOI: <https://doi.org/10.33730/2077-4893.4.2023.293758>.
14. Коніщук В.І. Актуальні питання проведення наукових досліджень в об'єктах природно-заповідного фонду України. *Вісті Біосферного заповідника “Асканія-Нова”*. 2019. Том 21. С. 12–22.
15. Ковалів О.І. Дискурс стану наукових досліджень із питань врегулювання земельних відносин в агрофері України. *Збалансоване природокористування*. 2024. № 1. С. 12–22.
16. Ковалів О.І. Земельний диявол. Як зняти прокляття із земельної реформи. *Дзеркало тижня*. 23–30 верес. 2017. № 35 (331). С. 11. URL: <https://dt.ua/macrolevel/zemelnyy-diyavol-yak-znyati-proklyattya-iz-zemelnoyi-reformi-254918.html> (дата звернення: 04.09.2024).
17. Ковалів О.І. Повноваження ресурсами приростають. *Урядовий кур'єр*. 08 липня 2014. С. 7. URL: <https://ukuriert.gov.ua/uk/articles/povnovazhennya-resursami-prirostayut/> (дата звернення: 04.09.2024).
18. Комітет з питань екологічної політики та природокористування ВРУ. Рекомендації Комітетських слухань на тему: “Природно-заповідний фонд: проблеми та шляхи їх вирішення”. 10 квітня 2014 року. URL: https://komekolog.rada.gov.ua/news/main_news/73231.html (дата звернення: 05.09.2024).
19. Ковалів О.І. “Когнітивна земельна економіка” — основний ключ до звершення земельної реформи в Україні як нової парадигми. *Ефективна економіка*. 2021. № 6. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2021/10.pdf (дата звернення: 12.08.2024).
20. Axelrod R.M. The structure of decision: The cognitive maps of political elites. Princeton: Princeton University Press, 1976. 404 p.

**SETTLEMENT OF EXISTING PROBLEMS ON THE LANDS
OF NATURE RESERVE AND OTHER NATURE PROTECTION PURPOSE —
THE START OF THE INVARIANT DEVELOPMENT OF UKRAINE**

Kovaliv O.

Doctor of Economic Sciences, Chief Researcher
Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS
(Kyiv, Ukraine)

e-mail: okovaliv@ukr.net;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4908-7963>

The author's arguments are revealed as the cause-and-effect relationships of the violation of the Ukrainian people's constitutional right to ownership of the land and its natural resources as natural objects that lie in the plane of anti-constitutional hybrid lawmaking. Attention is focused on the ineffectiveness of the norms of the adopted legislation regarding the principles of the state environmental policy of Ukraine for certain periods. The purpose of the article is to generalize new knowledge regarding the constitutionally-motivated settlement of existing problems on the lands of nature-reserve and other nature-protection purposes, from the standpoint of national interests, which is the initial (starting) requirement for the formation of sustainable invariant development of Ukraine. It was found that the source of the formation of the current problematic situation in Ukraine is

slavish pro-Soviet thinking and mixed-race politics, and most importantly, ignorance on the same basis, which remains in the minds of many “authoritative” scientists, scientists, teachers, and therefore also their students, who work in the bodies of state power (legislative, executive and judicial) and local self-government. Scientifically based studies are summarized as new knowledge of the functioning of the cognitive land economy, acquired by the author during the final liberation of the Ukrainian nation from “racism” in a deadly war with a foreign enemy, which relate to the needs of a constitutionally motivated settlement of the existing problems of land relations and nature use in Ukraine — on “domestic front”. A constitutionally motivated algorithm for painless correction of the existing state of nature use, including in relation to lands of nature-reserve and nature conservation significance, based on the laws of nature and society as an invariant way of solving existing problems in the process of “New Paradigm for the accomplishment of Land Reform in Ukraine” is substantiated.

Keywords: constitutional law, land relations, natural resources, objects of nature use, completion of land reform.

REFERENCES

1. Konstyutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine]. (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Information from the Verkhovna Rada of Ukraine*, 30 [in Ukrainian].
2. Kovaliv, O.I. (2016). *Zvershennia zemelnoi reformy v Ukraini: nova paradyhma: monohrafiia [The accomplishment of land reform in Ukraine: a new paradigm]*. Kyiv: DIA [in Ukrainian].
3. Kovaliv, O.I. (2020). Holovna nevreholovana v Ukraini peredumova pohirshennia yakisnoho stanu pryrodnykh ob'ektiv [The main unregulated in Ukraine prerequisite for the deterioration of the quality of natural objects]. *Zbalansovane pryrodokorystuvannia — Balanced Nature Management*, 4, 5–16 [in Ukrainian].
4. Pro vlasnist: Zakon Ukrainy № 697-XII vid 07 liutoho 1991 roku [On property: Law of Ukraine No. 697-XII dated February 7, 1991]. (1991). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/697-12>. [in Ukrainian].
5. Pro Osnovni zasady (stratehiiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 roku: Zakon Ukrainy № 2697-VIII vid 28 liutoho 2019 roku [On the Basic principles (strategy) of the state environmental policy of Ukraine for the period until 2030: Law of Ukraine No. 2697-VIII of February 28, 2019]. (2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2697-19> [in Ukrainian].
6. Palianychko, N.I. (2017). Udoskonalennia ekoloho-ekonomichnoho mekhanizmu vprovadzhennia rynku zemel silskohospodarskoho pryznachennia v Ukraini [Improvement of the ecological and economic mechanism of the introduction of the agricultural land market in Ukraine]. *Visnyk ahrarynoi nauky — Bulletin of Agrarian Science*, 3, 3–78 [in Ukrainian].
7. Chaika, T.O. (Ed). (2023). *Zakhyst i vidnovlennia ekolohichnoi rivnovahy ta zabezpechennia samovidnovlennia ekosystem: kolektyvna monohrafiia [Protecting and restoring ecological balance and ensuring self-renewal of ecosystems: a collective monograph]*. Poltava: PP Astraia [in Ukrainian].
8. Tarhonia, V.S., & Novokhatskyi, M.L. (2019). Biolohizovani sivozminy orhanichnykh vyrobnytstv v riznorivnykh systemakh ekolohichnoho zemlerobstva [Biologized crop rotations of organic production in multi-level systems of ecological agriculture]. *Orhanichne vyrobnytstvo i prodovolcha bezpeka: materialy VII mizhn. nauk.-prakt. konf. (23–24 trav. 2019 r.) — Organic production and food safety: VII International science and practice conference. (p. 5–8)*. Zhytomyr [in Ukrainian].
9. Kaminsky, V.F. (Ed.). (2018). *Vyrobnytstvo orhanichnoi produktsii roslynnytstva v mezhakh silskykh selbyshchnykh terytorii: metodychni rekomendatsii [Production of organic crop production within rural agricultural areas: methodological recommendations]*. Vinnytsia: TOV “Tvory” [in Ukrainian].
10. Baliuk, S.A., Kucher, A.V., Solokha, M.O., & Solovei, V.B. (2024). Otsiniuvannia vplyvu zbroinoi ahresii rf na gruntovyi pokryv Ukrainy [Assessment of the impact of armed aggression of the RF on the soil cover of Ukraine]. *Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal — Ukrainian Geographical Journal*, 1, 7–18 [in Ukrainian].
11. Kucher, A. (2022). Metodyka otsiniuvannia zbytkiv, zavdanykh zbroinoiu ahresiiieu zemelnomu fondu ta gruntam: problemy ta napriamy vdoskonalennia [Methodology for assessing damages and losses caused by the armed aggression to the land fund and soils: problems and directions of improvement]. *Journal of Innovations and Sustainability*, 6 (2), 10. DOI: <https://doi.org/10.51599/is.2022.06.02.10>. [in Ukrainian].
12. Baliuk, S.A., Kucher, A.V., Solokha, M.O. et al. (2022). *Vplyv zbroinoi ahresii ta voiennykh dii na suchasnyi stan gruntovoho pokryvu, otsinka shkody ta zbytkiv, zakhody z vidnovlennia: naukova dopovid [Impact of armed aggression and hostilities on the current state of the soil cover, assessment of damage and losses, restoration measures: scientific report]*. Kharkiv: Brovin [in Ukrainian].
13. Dmytrenko, O.V., Demyanyuk, O.S., Pohorila, L.P. et al. (2023). Ekotoksykologichna otsinka dernovopidzolystoho gruntu za vplyvu boyovykh diy [Ecotoxicological assessment of soddy-podzolic soil under the influence of hostilities]. *Ahroekolohichnyi zhurnal — Agroecological journal*, 4, 89–96. DOI: <https://doi.org/10.33730/2077-4893.4.2023.293758> [in Ukrainian].
14. Konishchuk, V.I. (2019). Aktualni pytannia provedennia naukovykh doslidzhen v ob'ektakh pryrodopazovidnoho fondu Ukrainy [Actual issues of conducting scientific research in the objects of the Nature Reserve Fund of Ukraine]. *Visti Biosferneho zapovidnyka “Askaniia-Nova” — News of the Biosphere Reserve “Askania-Nova”*, 21, 27–36 [in Ukrainian].
15. Kovaliv, O.I. (2024). Dyskurs stanu naukovykh doslidzhen iz pytan vrehulivannia zemelnykh vidnosyn v ahrosferi Ukrainy [Discourse on the state of scientific research on the regulation of land relations in the

- agricultural sphere of Ukraine]. *Zbalansovane pryrodokorystuvannia — Balanced Nature Management*, 1, 12–22 [in Ukrainian].
16. Kovaliv O.I. (2017) Zemelnyi dyiavol. Yak zniaty prokliattia iz zemelnoi reformy [Earth devil. How to remove the curse from land reform]. *Dzerkalo tyzhnia — Mirror of the week*, 23–30 September, 35 (331), 11. URL: https://dt.ua/macrolevel/zemelnyy-diyavol-yak-znyati-proklyattya-iz-zemelnoyi-reformi-254918_.html [in Ukrainian].
 17. Kovaliv, O.I. (2014). Povnovazhennia resursamy pryrostaiut [Resource powers are growing]. *Uriadovi kurier — Government courier*, July 8, 7. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/povnovazhennya-resursami-prirostayut/> [in Ukrainian].
 18. Rekomendatsii Komitetskykh slukhan na temu: “Pryrodno-zapovidnyi fond: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia” [Recommendations of the Committee hearings on the topic: “Nature reserve fund: problems and ways to solve them]. (2014). Committee on Environmental Policy and Nature Management of the VRU. URL: https://komekolog.rada.gov.ua/news/main_news/7323.html [in Ukrainian].
 19. Kovaliv, O.I. (2021). “KOHNTYVNA ZEMELNA EKONOMIKA” — osnovnyi kliuch do zvershennia zemelnoi reformy v Ukraini yak novoï paradyhmy [Cognitive land economy” — the main key to the accomplishment of land reform in Ukraine as a new paradigm]. *Efektivna ekonomika — Efficient economy*, 6. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2021/10.pdf [in Ukrainian].
 20. Axelrod, R.M. (1976). The structure of decision: The cognitive maps of political elites. Princeton: Princeton University Press [in English].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ковалів Олександр Іванович, доктор економічних наук, старший науковий співробітник, Заслужений працівник сільського господарства України, головний науковий співробітник, Інститут агроекології і природокористування НААН (вул. Метрологічна, 12, м. Київ, 03143, Україна; e-mail: okovaliv@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4908-7963>)

Новини

Новини

Новини • Новини • Новини

Запаси розчиненого кисню у водоймах по всьому світу стрімко скорочуються. Вчені в журналі *Nature* кажуть, що це одна з найбільших небезпек для системи життєзабезпечення Землі.

“З огляду на те, що мільярди людей залежать від морського і прісноводного середовища проживання як джерела їжі та доходу, можна з упевненістю сказати, що вміст кисню в цих екосистемах значно і швидко знижується”, — ідеться в статті. Концентрація розчиненого кисню у воді падає з низки причин. Наприклад, теплі води не можуть утримувати багато розчиненого кисню, Оскільки викиди парникових газів продовжують підвищувати температуру, поверхневі води стають все менш здатними утримувати цей життєво важливий елемент. У найгірших випадках кисню стає так мало, що мікроби буквально задихаються і гинуть, часто захоплюючи з собою більші види.